

B Jazyk a jazyková komunikace

B

Přídavná jména

PhDr. Kamila Balharová, ZŠ Tábořská, Praha

OBSAH

Metodika	1. Metodický přehled 2. Úvod 3. Metodický komentář 3.1 Rod přídavného jména a jeho druh 3.2 Spojení přídavného a podstatného jména 3.3 Zelená louka 3.4 Sluchové vnímání koncové hlásky 3.5 Přídavná jména přivlastňovací 3.6 Vzory přídavných jmen 4. Závěr 5. Zdroje
Materiál	Přílohy

1. Metodický přehled

Anotace	Žáci se seznamují s analogií přiřazování přídavných jmen ke vzorům, procvičí si přiřazování k rodům, rozdělení na druhy a znalosti používají ve hře.
Ročník	5
Časový rámec	2 hodiny, následně pouze části hodiny
Vzdělávací oblast	Jazyk a jazyková komunikace
Vzdělávací obory	Český jazyk a literatura
Klíčové kompetence	k učení, komunikativní, sociální a personální
Vztah k průřezovým tématům	Osobnostní a sociální výchova
Výukové metody a strategie	výklad s postupným řešením problémových situací, práce ve skupině
Pomůcky	rozstříhané hrací kartičky z příloh

Klíčová slova	přídavná jména, rod, vzor, druh
----------------------	---------------------------------

2. Úvod

Žák se seznámí s problematikou určování rodů a vzorů přídavných jmen v prakticky vedených hodinách se zařazováním problémové metody výuky. Následně si získané dovednosti procvičí ve hře Zelená louka. Tato hra je s úspěchem používána jak ve třídách s integrovanými žáky s poruchou učení, tak ve specializovaných třídách. Žák spolupracuje ve skupině, kontroluje výsledky své práce i práce spoluhráčů.

3. Metodický komentář

3.1 Rod přídavného jména a jeho druh

Před hodinou si učitel nastříhá kartičky přídavných jmen z přílohy 1a. Na začátku hodiny řekne dětem, že dnes společně uskuteční pokus, zda lze snadno přiřadit všechna přídavná jména k rodům. Rozdělí tabuli na tři sloupce, do prvního nadepíše rod mužský, do druhého rod ženský a do třetího rod střední. Nyní rozdá žákům jednotlivé kartičky z přílohy 1a - pouze kartičky s přídavnými jmény tvrdými. Žáci mají za úkol přiřadit přídavná jména k jednotlivým rodům. U přídavných jmen tvrdých jim to může jít snadno. Přídavná jména měkká, který se dají bez podstatného jména přiřadit ke všem rodům, proto v první fázi nedostanou.

Přídavná jména tvrdá

Žáci přiřazují k jednotlivým rodům. Pracují pouze s kartičkami tvrdých přídavných jmen. Jejich rozhodnutí učitel komentuje. Pokud chtějí kartičku přiřadit špatně, nabídne učitel žákovi podstatné jméno a požádá ho, aby přídavné jméno s tímto podstatným jménem spojil. Příklad: Žák chce kartičku "hodná" zařadit do sloupečku pro rod mužský. Učitel mu nabídne podstatné jméno "muž" a požádá žáka, aby přečetl přídavné jméno před podstatným. V tento okamžik se většina dětí zarazí a už toto spojení ani nepřečte a opraví se správně. Někdo si spojení vysloví nahlas, a pak se zarazí a najde správné řešení.

Poznámka: Žák s poruchou učení nebo cizinec může mít s tímto cvičením problémy hlavně tehdy, když má nevyzrálé sluchové vnímání a nižší jazykový cit. Ještě i v této době může mít problémy s automatizací rozlišování poslední hlásky ve slově, obzvláště když se jedná o samohlásku.

Po přiřazení všech kartiček učitel zadá tento úkol:

Všechna přídavná jména v 1. pádě rodu mužského mají jednu společnou vlastnost, která je vidět. Stejně tak mají společnou vlastnost přídavná jména rodu ženského nebo středního. Pokuste se ji odhalit.

Pokud se jim nedaří, lze napovídat tak, aby přišli na to, že slova mají stejné zakončení. Je vhodné tato poslední písmena v jednom rodě podbarvit stejnou barvou.

Přídavná jména měkká

Učitel rozdává mezi žáky přídavná jména měkká z **přílohy 1a**. Opět je vyzve, aby u nich určili rod a zařadili je do příslušného sloupce na tabuli. Nejčastěji všichni žáci přiřadí všechna přídavná jména měkká k jednomu rodu, a to k tomu, ke kterému je přiřadí první žák. Někdy se stane, že je přiřadí k různým rodům. Učitel vždy jejich rozhodnutí komentuje jako správné řešení.

Poznámka: Zde nemůže žák s poruchou učení ani cizinec udělat chybu. Proto doporučuji v této fázi je přednostně zapojit do práce. Máte je za co pochválit.

Pokud žáci přiřadili pouze k jednomu rodu, učitel řekne, že je to správně. Použije vhodné podstatné jméno jiného rodu a řekne ho spolu s přídavným jménem. Žáky vyzve, aby rozhodli, zda se to dá taky použít. Takto stěhuje přídavná jména z jednoho rodu do dalšího. Vždy se ptá, zda se přídavné jméno nějak změnilo.

Pokud žáci přiřazovali k různým rodům, postupuje učitel podobně, jen stěhuje přídavná jména navzájem z jednoho rodu do druhého.

Učitel se snaží žáky dovést k pochopení, že se některá přídavná jména v 1. pádě v různých rodech nemění a některá ano.

Pokud se to učiteli podaří, je vhodná chvíle na rozdělení přídavných jmen na tvrdá a měkká. Udělá na tabuli dělicí čáru mezi přídavnými jmény tvrdými a měkkými a napíše k nim jejich název. Žákům zadá úkol:

Pokuste se vymyslet, proč dostala přídavná jména tyto názvy.

3.2 Spojení podstatného a přídavného jména

Po rozdělení přídavných jmen na tvrdá a měkká se vrátíme k problému, který nastal v předchozí části. U měkkých přídavných jmen žáci zjistili, že je mohou přiřadit ke všem rodům, a neví, co je správné řešení. Proto teď vezme učitel kartičky s podstatnými jmény z **přílohy 1b** a rozdává je mezi žáky. Každý žák má za úkol určit rod podstatného jména a připevnit ho ke zvolenému přídavnému jménu na tabuli. Má zkontrolovat, zda se jeho určený rod podstatného jména shoduje s rodem přídavného jména. Cílem je, aby žáci pochopili, že

rod přídavného jména souvisí s rodem podstatného jména. Když tuto dovednost získají, nemají problém s určováním rodů přídavných jmen. Stačí jim připomenout, aby se řídili rodem podstatného jména.

Poznámka: Učitel by měl zkontrolovat před začátkem práce, zda jsou přídavná jména měkká rozdělena do všech rodů.

3.3 Zelená louka

Pokud ji zařadíte v této fázi výuky a využijete karty z **přílohy 1a**, zaktivizujete větší množství žáků a ověříte si, zda pochopili učivo o tvrdých a měkkých přídavných jménech. Navíc může dojít k vrstevnickému vyučování, kdy si jev vysvětlí vzájemně.

Karetní hru Zelená louka lze vkládat do jednotlivých hodin, když chceme zopakovat učivo o přídavných jménech. Hra uvolňuje atmosféru ve třídě po jiné namáhavé činnosti a žáky naladí na soustředěné vnímání nových informací.

Pravidla

Jedná se o karetní hru použitelnou ve výuce českého jazyka. Jako hrací karty použijeme kartičky z jednoho listu příloh. List podlepíme tvrdou čtvrtkou a kartičky rozstříháme. Žáky učitel rozdělí na tolik skupin, kolik si připravil souprav karet z **přílohy 1a**. Nyní karty zamícháme a textem dolů rozložíme na stole tak, aby vytvořily kruh (louku). Jednu kartičku otočíme a dáme ji doprostřed.

Přídavná jména měkká a tvrdá

V **příloze 1a** je hra zaměřená na měkká a tvrdá přídavná jména. První hráč vybere kteroukoli neotočenou kartičku a podívá se na ni. Pokud je na ní slovo jiného druhu než na kartě otočené uprostřed kruhu, kartičku si nechá a hledá další. Když najde slovo stejného druhu, položí ji na kartičku uprostřed. Na ni pak položí libovolnou další ze svých karet. Pokud žádnou nemá, vezme si ji na obvodu kruhu. Pak hraje další hráč: pokud má na ruce vhodnou kartu, přiloží ji, jinak otáčí karty na obvodu kruhu a hledá kartu se slovem téhož druhu, kterého je slovo na kartičce ležící uvnitř kruhu. Takto hra pokračuje, hráči se střídají až do doby, kdy vyberou všechny karty z obvodu kruhu. V tento okamžik doporučuji hru ukončit. Vyhrává hráč, který má u sebe nejméně neudaných kartiček.

Druhou variantou ukončení je časový limit stanovený učitelem. I v tomto případě vyhrává ten, kdo má v okamžiku ukončení nejméně kartiček.

Další varianty

- Dokud žákům nejde přiřazování přídavných jmen v jiném než 1. pádě k druhu, dáváme jim ke hraní Zelenou louku s kartičkami z **přílohy č. 1a**, pak teprve přistoupíme k těžší variantě z **přílohy 3**, kde jsou přídavná jména uváděna v ostatních pádech.
- Po seznámení se všemi druhy přídavných jmen lze ke hře Zelená louka využít **přílohu 2**. Zde jsou již všechny druhy, ale opět pouze v 1. pádě.
- V **příloze 4** najdete ke hře Zelená louka všechny druhy přídavných jmen v různých pádech.

3.4 Sluchové vnímání koncové hlásky

Někdy se vyučující může setkat se žáky, kterým se nedaří rozlišit přídavné jméno tvrdé a měkké od přídavných jmen přivlastňovacích. Může to být proto, že dostatečně nevnímají poslední hlásku ve slově, případně její délku. Tento problém kromě žáků s DYS řeší často i žáci - cizinci. Abyste tuto dovednost procvičili, mohou si žáci ve dvojici zahrát následující hru.

Učitel si namnoží **přílohu 2** tolikrát, aby každé dvojici ve třídě mohl dát jeden sloupec kartiček. Nastříhané kartičky položíme před dvojici na stůl na hromádku tak, aby slova nebyla vidět. První hráč otočí kartičku a přečte slovo, které vidí. Druhému hráči slovo neukazuje. Ten má sluchově rozlišit, jaká hláska je na konci slova a pokud se jedná o samohlásku, zda je krátká nebo dlouhá. Pokud určí správně, dostane od zadávajícího kartičku, pokud špatně, zůstává kartička zadávajícímu. Žáci se v zadávání slov střídají. Kromě sluchového vjemu probíhá kontrola přes zrak. To postupně pomáhá k lepším výkonům, a tedy i uvědomování si koncové hlásky ve slově.

3.5 Přídavná jména přivlastňovací

Učitel naváže na sluchové vnímání poslední hlásky ve slově tím, že nechá žáky rozdělit kartičky na hromádky. Na jedné hromádce jsou slova, která mají stejné zakončení. Žáci by již měli poznat přídavná jména tvrdá a měkká. Proto se učitel může ptát například:

Jaký druh přídavných jmen je v hromádce slov zakončených na -ý? Poznáme jejich rod?

Pokud si nemohou vzpomenout, připomeneme, že už známe přídavná jména měkká a tvrdá.

Jaký druh přídavných jmen je v hromádce slov zakončených na -á? Poznáme jejich rod?

Jaký druh přídavných jmen je v hromádce slov zakončených na -é? Poznáme jejich rod?

Jaký druh přídavných jmen je v hromádce slov zakončených na -í?Poznáme jejich rod?Co k určení rodu ještě potřebujeme?

Je vhodné, aby se hromádky určených slov dávaly stranou, například tam, odkud si žáci kartičky vzali. Nakonec jim na stole zbude 6 hromádek. Někdy se stane, že žáci se snaží hromádku slov zakončených na -a (krátké) také přiřadit k přídavným jménům tvrdým. Je potřeba jim zdůraznit, že právě toto je vlastnost, která jim pomůže rozeznat další druh přídavných jmen, která označujeme jako přivlastňovací. Učitel vezme přílohu 1b (opět nakopírovanou tak, aby každá dvojice měla k dispozici kartičky jednoho sloupce). Zadáme jim tento úkol:

Máte před sebou přídavná jména, kterým říkáme přivlastňovací. Rozložte je na stole a ke každému přidejte jedno podstatné jméno. Podstatných jmen máte více, abyste si mohli vybrat. Učitel prochází mezi dvojicemi žáků a kontroluje jejich práci. Někdy je potřeba některé dvojice navést, často funguje vzájemné vysvětlení: "Ale zpěvákův kuře se neříká, to by muselo být zpěvákovo kuře!" Když všechny dvojice práci dokončí, zadá učitel další úkol. Nyní přídavná společně s podstatnými jmény rozdělte do 3 sloupců. V prvním budou jména rodu mužského, v druhém rodu ženského a ve třetím rodu středního. Nezapomeňte, že podstatné jméno nám pomůže určit rod přídavného jména, které k němu patří.

Toto bývá nejobtížnější část práce. Někteří žáci mohli již zapomenout, co se dělalo v minulé hodině. Proto učitel opět prochází a znovu vysvětluje těm, kteří zapomněli. I zde často zafunguje to, že si pamatuje alespoň jeden z dvojice. Učitel vede žáky k tomu, aby si navzájem pomáhali a vysvětlovali, co dělají. Někteří totiž udělají rychle práci sami i za toho druhého, a ten vůbec neví, co se děje. Učitel dosáhne spolupráce například tím, že neuzná splnění úkolu, pokud mu oba dva z dvojice nevysvětlí, jak pracovali.

3.6 Vzory přídavných jmen

Zatím se žáci věnovali pouze druhu a rodu přídavných jmen. Nyní jim učitel vysvětlí, že podobně jako u podstatných jmen, mají i přídavná jména vzory, ke kterým je přiřazujeme. Na tabuli napíše vzory pro přídavná jména přivlastňovací ve všech rodech a vyzve žáky, zda by dokázali poznat rod a přiřadit tak ke sloupcům, které mají na lavici. Tento úkol již nebývá náročný, navíc se žáci hlásí, že mají vzor mezi svými přídavnými jmény.

Poté učitel napíše na tabuli vzory pro přídavná jména tvrdá a měkká - doporučuji opět tvary pro všechny rody. Žáci mají za úkol opět vrátit do hry kartičky přídavných jmen tvrdých a měkkých a jednotlivá přídavná jména mají přiřadit ke vzorům.

Pokud žáci problematiku přídavných jmen pochopili, je toto pro ně jednoduchý úkol a na závěr hodiny mají pocit, že dokážou určit vzor přídavného jména.

Za odměnu, pokud zbude čas, si mohou žáci zahrát hru Zelená louka s kartičkami přídavných jmen, se kterými doteď pracovali. Pozor, aby vyřadili podstatná jména. Mohou ctít rod nebo druh. Pokud se rozhodnou ctít rod, všechna přídavná jména měkká fungují jako žolíci, lze je přiřadit ke kterémukoli rodu.

4. Závěr

Žák:

- třídí slova podle zadaných kritérií (druh, rod, vzory přídavných jmen)
- řeší problém, uvažuje, hledá řešení
- rozvíjí svou slovní zásobu
- uplatňuje znalosti v praxi
- spolupracuje ve dvojici
- procvičuje sluchové vnímání
- objevuje analogii přiřazování ke vzorům i druhům

5. Zdroje

Topil, Z., Bičíková, V.: *Český jazyk s Tobiášem. Tvarosloví - slovesa*. Tobiáš: Havlíčkův Brod, 1994.

Honsigová, L.: *Od šestky do devítky*. Fragment: Havlíčkův Brod, 1993.

Příloha č. 1a

mladý	mladá	mladé
starý	stará	staré
hodný	hodná	hodné
zlý	zlá	zlé
drahý	drahá	drahé
levný	levná	levné
světlý	světlá	světlé
červený	červená	červené
jarní	jarní	jarní
cizí	ryzí	vosí
kočičí	želví	psí
ptačí	klokaní	včelí

Příloha č. 1b

pán	kopretina	město
motýl	obava	těsto
hrad	myšlenka	jádro
strom	lékárnice	moře
bojiště	muž	zem
ovoce	hasič	řeč
kuře	stroj	věc
house	věnec	rychlost
ulice	štěně	předseda
večeře	stavení	kolega
tíseň	zelí	soudce
labuť	počasí	důchodce

mladý	naolejovaný	klikatá
neposedné	malý	chytrá
dobré	bílý	slušné
ospalá	ochotný	neslyšný
barevná	tvrdé	prázdná
lesklé	sametová	koňský
jarní	psací	psí
lesní	hadí	syčící
netopýří	oslí	myší
ptačí	kozí	plačící
spící	blýskající	kočičí
letní	králičí	lososí
otcovo	Žižkův	Alíkův
Smetanova	otcova	otcovo
učitelovo	Alešův	bratrova
dědečkův	kosmonautovo	trpaslíkova
zpěvákův	kominíkova	pokladníkův
matčin	Adélčina	matčina
matčina	učitelčin	Mirčin
tetino	sestřina	babiččin
Evin	Jitčino	sestřino

Příloha č. 3

mladého	mladou	mladému
starém	starých	starým
hodným	hodnými	hodného
zlému	zlé	zlou
drahými	drahých	drahé
levný	levným	levného
světlému	světlými	světlému
červenému	červenou	červené
jarní	jarní	jarní
cizích	ryzích	vosích
kočičím	želvím	psím
ptačími	klokaními	včelími

mladým	vyzutých	klikatá
neposednému	malému	chytrou
dobrého	bílém	slušným
ospalá	ochotných	neslyšnými
barevných	tvrdým	prázdným
lesklému	sametovou	koňských
jarním	psacím	psím
lesních	hadích	syčících
netopýřími	oslími	myšími
ptačím	kozím	plačícím
spících	blýskajících	kočičích
letními	králíčími	lososími
otcovu	Žižkovu	Alíkovu
Smetanovým	otcovými	otcovou
učitelova	Alešova	bratrova
zpěvákových	kominíkových	pokladníkova
matčině	Adélčině	matčiných
matčinu	učitelčino	Mirčinými
tetině	sestřin	babiččin
Eviny	Jitčini	sestřina

otcův	Karlův	Rekův
Dvořáková	kovářova	mlynářovo
řezníkovo	malířův	popelářova
synův	letcovo	obrova
prodavačův	pilotova	pekařova
králova	zahradníkův	rybářovo
mlynářčin	princeznina	královnino
dceřin	Amálčina	matčina
malířčin	učitelčin	Lenčin
tetino	sestřina	babiččin
Sářin	lékařčino	sestřino
Markétina	Eliščino	rybářčin